

אוצר החכמה

הרב אברהם משה באקאן

ראש כולל חסידי באטוב, בני סדק יצ"ו

0294567

פנינים ושיחות ומשא ומתן של תורה בענינים שונים

0294567

ששמעתי מפי הגאון המפורסם הר"ר חיים קרייסווירטה ז"ל אב"ד אנטווערפן (ב')

[התערות מלמטה הם מהכותב]

[יג]

0294567

ו' שאלות לחידודא

גאון אחד ז"ל שהיה מופלג ומפורסם בבקאותיו היה באנטווערפן, ושאלו הגר"ח קרייסווירטה ז"ל שש שאלות, ולא השיב אפילו על אחת מהן, כי לפי מהלך מחשבתו של אותו גאון לא ידע להשיב על שאלות אלו. והשאלות הן:

א) אם זכויות כשר לסכך בו.

התשובה היא דהנה איתא במתני' (סוכה טו.) המקרה סוכתו בשפודין או בארוכו' המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה, ובירור' (פ"א ה"ט) תני יותר מכמותן (שיהיה ריוח ביניהן קצת יותר משיעור משך השפודין), חברייא אמרין (לכך בעינן יותר מכמותן) שאין טפח נכנס לתוך טפח (דאל"כ אין הפסל שמניח ביניהן יכול להיות כשיעור השפודין שהרי אין טפח סכך לתוך חלל טפח, וכבר מונחים שפודין שהן רחבין טפח, ק"ע), התיב ר' בא בר ממל הרי כלי זכויות הרי טפח נכנס לתוך טפח*.

ב) אם אחד בא לכהן לאיזה ענין ובאמצע נעשה בו נגע אם יכול הכהן לראותו, דבתורה כתיב נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן, אבל אם משבא אל הכהן וראהו הכהן נעשה בו נגע אולי אינו יכול לטמאותו.

א. ובמתא דירושלים למד דהקושיא היא דמשכחת טפח נכנס לתוך טפח במסכך בזכויות. והביא ראיה מהירור' להפמ"ג (תרכ"ט מ"ז סוף סק"א) שכתב דר"ל דבשעת הדחק מסכבין בזכויות שנעשה מאפר. (ועי' בספר סוכת שלם (פ"ח ס"ה ובהערות) ובספר הסוכה השלם (במילואים לפ"ח אות י"ב) ובהפרדס (ח"ז סי' י"ג) בדין זה אם מסכבין בזכויות). אבל בק"ע פי' הקושיא הרי כלי זכויות, כל' דבר קשה יכול לדחוק דבר שהוא טפח על טפח בתוך חלל שהוא טפח על טפח ע"כ, והיינו דיש מציאות שיכנס טפח לתוך טפח בזכויות, וכן בדבר אחר שהוא קשה, וא"כ יכול לסכך בדבר קשה ויכנס טפח לתוך טפח, אבל לא דמיירי במסכך בזכויות. וא"כ אין ראיה מהירור' לדין זה. והפנ"מ פי' דהשו"ט הוא בדין א"א לצמצם (עי' בסוגיית הגמ' סוכה טו), ופריך מתוספתא כלים בכלי זכויות שנחלקה לשנים דמבואר שאפשר לצמצם ע"ש, ולפי"ז הקושיא מכלי זכויות אינה מסכך כלל, ואין שום ראיה מכאן להשאלה אם זכויות כשר לסכך.

התשובה היא דיש ריבוי מפסוק שטמא, דבשבת כת. דתניא עור או בעור (גבי נגעים כתיב או בעור והוה מצי למכתב או עור), ריבה עור בהמה טמאה ושלקה ביד כהן (משהראהו ביד כהן נעשה נגע ומתחלה לא היה נגע, פירש"י), ובתוס' ב ושלקה ביד כהן, מפרש נמי רבינו שמואל דאיצטריך לרבווי משום דכתיב והבגד כי יהיה בו נגע צרעת וגו' והראה אל הכהן, דמשמע דאם לא היתה בו נגע קודם שהראהו לכהן מהור'.
12.4557 תשס"ז

ג) אם קוצץ בהרתו מביא קרבנות מצורע.

התשובה היא דהנה איתא בבכורות לד: דהקוצץ בהרתו קנסוהו שאינו נטהר בזה מטומאת נגעו, ואמר ר"א שקנסוהו עד שיולד בו נגע אחר, ונסתפק רב פפא אי מיד שנולד בו נגע השני נטהר מן הראשון, או רק לכשיטהר מנגע השני נטהר מן הראשון, ואי דבלא"ה טמא מנגע השני, נפק"מ כשנולד בו נגע השני כשהיה חתן דאז אין מטמאין אותו מחמת נגע השני עד אחר ז' ימי המשתה, והשתא יש להסתפק אי נטהר מנגע הראשון. והקשו תוס' (ד"ה מקמייתא) וא"ת והא עדיין בעי תגלחת וצפרים וכו' (וא"כ בלא"ה לא נטהר מנגע הראשון עד סוף ז' ימי המשתה) וי"ל כגון שלא היה אלא מצורע מוסגר (דאינו מעון תגלחת וצפרים כמבואר במגילה ח:), א"ג אפילו הוה מוחלט, נהי דכי קצץ טמא מדרבנן מ"מ שרי לעשות תגלחת וצפרים ולמנות ימי ספורו וליטהר מן התורה, ומיהו כפרתו א"א להביא דאינו יכול להכניס ידיו לבהונות כל זמן דטמא מדרבנן וכו' עכ"ל. הרי מבואר להדיא דקוצץ בהרתו חייב להביא קרבן.

וכן מפורש ברמב"ם פ"י מטו"צ ה"ה מי שהיתה בהרת בערלתו ימול, ואע"פ שהיא מילה שלא בזמנה, שמצות עשה דוחה את לא תעשה בכל מקום. ואם מל והלך בעור הערלה סימן שהיה מוחלט בו הרי זה חייב בקרבן מצורע עכ"ל. הרי להדיא דהקוצץ בהרתו חייב בקרבנות מצורע.

ובשבת קלכ: מפלפל בכהן מצורע שיקוץ בהרתו כדי שיהא כשר לעבודה, דעשה דעבודה דחתה ל"ת דקוצץ בהרתו, ודחי דאינו קוצץ דגם אחר שיקצוץ לא יהיה ראוי לעבודה דמחוסר טבילה הוא וצריך הערב שמש. וכתב הרש"ש וז"ל מחוסר טבילה, לכאורה מחוסר עוד טובא, צפרים, תגלחת ספירה, תגלחת שניה וטבילה וקרבן, ודוחק לומר דקרא

ב. ותוס' הרא"ש וריטב"א החדשים וראב"ן ח"ב בתשרי (נה.).

ג. וע"ש בהגה' ראמ"ה שתמה על ההוא ופי' דברי הגמ' באופן אחר דלא כתוס' והראשונים. ויש להעיר דזהו לפי כל ראשונים הנ"ל דגרסי ושלקה ביד כהן, וכן הוא בר"ח, אבל בתוריד כתב נ"ל דה"ג שילקה ביד כהן, כלומר ריבה עור בהמה טמאה שגם הוא ילקה ביד כהן ויטמא בטומאת נגעים עכ"ל, ולפי גירסה זו אינו מבואר כלל דין זה.

ד. ורק שא"א לו להביאו כל זמן שטמא מדרבנן, אבל מה"ת צריך להביאו מיד ביום השמיני משקצץ בהרתו, ומדרבנן חייב להביאו אחר שיטהר מנגעו השני.

ה. ובכ"מ דמקור הרמב"ם הוא מתוספתא (נגעים פ"ג ו', הובא בר"ש שם פ"ז מה"ה) מצורע מוסגר ימול ופטור מן הקרבן, מוחלט ימול וחייב בקרבן.

לא מצריך כל אלו אלא בנרפא מאליו וכדכתיב והנה נרפא כ' אבל לא בנקצצה, ולא אישתמיט שום תנא לאשמעינן חרוש דין כזה. ואולי מלתא פסיקתא נקט מה דנוהג אף במוסגר עכ"ל. ולא הביא מכל הנ"ל דמפורש בן שקוצין בהרתו טעון תגלחת וצפרים ומביא קרבנות מצורע'.¹²³⁴⁵⁶⁷

1234567

ד' יש לחקור במקום שיש דין שצריך ימין אם הפי' הוא שצריך ימין או הפי' הוא ששמאל פסול וממילא צריך ימין.

התשובה היא בתוס' חולין ריש דף כ' וא"ת ולפירושו דאיירי במחוברין היאך שן כשרה במליקה הא בעי ימין דמלק בשמאל פסול וכו' וי"ל דלא נקט שן שיהא שן כשרה למליקה אלא כלומר דלא מיפסל מטעם מחובר כמו בשחיטה', ועי"ל דשמאל גרע משן כדאשכחן לענין חליצה דאמרינן בפרק מצות חליצה דגידמת חולצת בשיניה ובירושלמי משמע דחליצה בעי ימין וכו' ושמאל אין כל כך ראייה (מהירו' דחליצה בימין מעכבת) וכו'. הרי מבואר שנסתפקו תוס' אם מה שצריך ימין במליקה (וחליצה) הוא משום דשמאל פסול, ולפי"ז שן שאינו שמאל ג"כ כשר, או דהפי' הוא שצריך ימין, ולפי"ז שן שגם ימין אינו, פסול".

ו. ההערה על הרש"ש הוכח בנכבדי נעם (מחתנו של הגר"ח) קונטרס תורת חיים עמ' כ"א בשמו. ובאמבזאה דספרי נשא אות כ"א עמ' ק"מ העיר על הרש"ש מתוספתא הנ"ל ומדמב"ם, ובשיח השדה (מהגר"ח קניעבסקי שליט"א) בשבת שם העיר מהתוס' ומדחוספתא, (ועי' מה שכתב לו בסימא בביתא סי' ש"פ).

ז. ועי' רש"ש, ובזרע אברהם (ח"ב סי' י"ב אות ה') כתב דנפק"מ בבבמה למ"ד יש עופות בבמה ושהם במליקה (עי' זבחים סט.) את"ל דשמאל כשר בבמה, דא"כ יכולין למלוך שם בשן, דפסול שמאל ליתא בבמה, ופסול מחובר ליכא במליקה בשן. וחותנו בחי' רמ"ש (ח"ב סי' נ"ב אות י') כתב לו דאינו צודק, אלא כוונת תוס' היא דאם היה פסול מחובר במליקה בשן היה מטמא כגבילת עוף טהור, אבל מאחר דכל הפסול הוא משום שמאל אינו מטמא וכדין מלק בשמאל (זבחים סח.).

ח. ובראשית בכורים בכורות מה: חידש דשולט בב' ידיו בשוה, חשיב כאין לו ימין ולא שמאל, דהימין ושמאל שוין אצלו, וממילא דינו תלוי בספק הנ"ל, דלפי המבואר בתירוץ הב' בתוס' חולין דא"צ ימין אלא שמאל פסול, א"כ שולט בב' ידיו כשר לעבודה, דהרי אינו שמאל, אבל אי בעינן ימין פסול לעבודה דגם ימין אינו, ובוזה פליגי רבי ורבנן בבכורות שם אי שולט בב' ידיו בשוה כשר לעבודה ע"ש (ועי' בהערה שם משבט הלוי שהשיג עליו וגם ביאר דברי התוס' באופן אחר). וע"ש מה שביאר בפסול איטר, ועי' צ"פ מהדר"ת נח: בזה (והביא כמה דוגמאות כחקירה הנ"ל ע"ש).

ובתשו' הארץ צבי (סי' ח' ד"ה מלבד) אל הראשית בכורים ג"כ כתב בן דשולט בב' ידיו בשוה חשיב כאין לו ימין ולא שמאל, וממילא לענין תפילין יכול להניח על שמאל דעלמא דיד כזה ממצט רק ימין, אבל מה שאינו לא ימין ולא שמאל יכול להניח עליו תפילין. וכן לענין חליצה יכולה שולטת בב' ידיה בשוה לחלוץ וכמו שחולצת בשן דא"צ ימין אלא שמאל פסול. (אך הקשה דאם שניהם לא חשיבי ימין ושמאל, א"כ לפי הנ"ל יכול להניח תפילין גם על ימין, דהרי גם ימינו לא חשיב ימין, והרי להדיא מבואר במנחות (לז.) דמניח על שמאל דעלמא ע"ש). וע"ע בהערותיו על מנחת פתים יר"ד סי' רפ"ט לגבי מזוזה שאינה לא ימין ולא שמאל.

ועי' בקובץ שעורים פסחים אות ט"ז שהביא ב' גירסאות בתוס' (שם ה' ומנחות סז. ושטמ"ק בבורות יג.) אי בעינן תרי לך למעט חמץ של נכרי ושל הקדש או דסגי בחד לך, וביאר דפליגי אם מיעוטא דלך הפי' דבעינן לך, וממילא של נכרי ושל הקדש נתמעטו מלך אחד שהרי אינן שלך, או הפי' דשל נכרי ושל הקדש לא, וממילא צריך מיעוט לכל אחד. והביא (וכן הביאו באבנ"ז אר"ח ריש סי' פ"ח, ותלמידיו הראשית בכורים וארץ צבי הנ"ל, על דברי תוס' חולין) ספק הגמ' במנחות סט: אי חזיטין שירדו בעבים כשרין לשתי הלחם, דהחזיטין לשתי הלחם צריכין להיות מארץ ישראל כדכתיב ממושבתיכם, מאי ממושבתיכם אמר רחמנא לאפוקי דחוצה לארץ דלא, אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבתיכם דווקא ואפילו דעבים נמי לא, וזהו כספק הנ"ל אי הפי' דבעינן מא"י, וממילא דעבים נמי פסולין שהרי אינן מא"י, או הפי' דמחור"ל פסול וממילא דעבים כשירין שהרי אינן מחור"ל. ועוד הביא מתוס' חולין הנ"ל דמבואר שחקרו אי שמאל פסול מפני שהוא שמאל או מפני שאינו ימין.

ובח"ב (סי' ל"ב) נסתפק בעוסק במצוה דרבנן אי פטור ממצוה דאורייתא (ועי' מה שצינתי בויען דוד ח"ה סי' כ"ט אות ג'), אי בעינן שבת ולכת דמצוה (עי' ברכות יא.) לפוטרו ממצוות, או בעינן שלא יהא שבת ולכת דידך, והרי גם מצוה דרבנן לא הוי שבת דידך ולכת דידך. וכן חקר במה שמותר לקצור קציר של מצוה לפני העומר (מנחות עב.), אם הכוונה קציר של מצוה, או הכוונה שאינה קצירכם. והביא ממנחות סט: הנ"ל דאיבעיא להו כזה.

ובחזון נחום (סי' ק"ד) הביא לחקירה זו ספק היר' בתרומות (פ"א ח"א) אם יכולין לתרום של הפקר, אם מה דכתיב דגן הכוונה דבעינן שיהא דגן, ואין זה שלו, או הכוונה שלא יהא של חבירו, והרי אין זה של חבירו, והחזון הביא שבעי"ז מצינו בש"ס דילן במנחות סט: הנ"ל. והחזון חקר בהא דבעינן במקוה הויתו ע"י טהרה אם הפי' שיהא הויתו ע"י טהרה או שלא יהא הויתו ע"י טומאה, וכן מה שצריך באפר פרה והניחו במקום טהור, אם בעינן מקום טהור או שלא יהא מקום טמא ע"ש.

ובשיח השדה (שער הכללים סי' י"ב עמ' קע"ח) פלפל בדין יוצא דופן שפסול לקרבן, אם החסרון מה שיצא דרך דופן או מה שלא יצא דרך הרחם, ונפק"מ בלא יצא כלל ע"ש, ואף דכתיב כי יולד, וא"כ הרי מפורש בכתוב דבעינן שיצא דרך הרחם, ו"ל דא"צ שיצא דרך הרחם, וכי יולד אינו ממעט רק ההיפוך יוצא דופן ולא כל מה שאינו כי יולד, ובעי"ז מצינו בכמה מקומות דהרי היר' פסחים (פ"א ה"ד) כתב דאוכל חמץ עובר גם בלאו חבא מכלל עשה דכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות ולא חמץ, וא"כ קשה דיהיה אסור לאכול בפסח כל דבר שאינו מצה כדגים ובשר דהרי אינן מצה, וצ"ל דממעטין רק ההיפוך ולא דבר שאינו מצה, והביא עוד מנחות סט: הנ"ל דממעטין ממושבתיכם רק חור"ל ולא כל מה שאינו ממושבתיכם, ומתוס' חולין הנ"ל דממעטין רק שמאל ולא כל מה שאינו ימין, וטור"א ר"ה יג. דקצירכם ולא של עכ"רם ממעט רק של עכ"רם ולא של הפקר, וכ"כ שם לענין בכורה דדוקא שותפות עכ"רם פטור מן הבכורה ולא הפקר, ובכפות תמרים סוכה (עי' לה.) נסתפק אם יוצאין כלולב של הפקר דלכם ממעט רק גזול, וכן שיטת כמה אחרונים לענין כל יראה דממעטין רק של אחרים ושל גבוה אבל לא של ישראל אחר, ובעי"ז בכ"מ.

ובשיח השדה (שער ברכת ה' סי' ד' עמ' נ') הביא עוד ממוחשבת שלא לשמה דסתמא כשר ורק בחושב להדיא שלא לשמה פסולה, אף דמהילפותא משמע דבעינן דוקא לשמה. ועוד הביא מתורם של הפקר ביר' תרומות הנ"ל. ולענין הקדש הנ"ל בחמץ אי בעינן שלך או ממעטין רק של הקדש ושל עכ"רם, הביא בשיח השדה שם מהרמב"ן פסחים (ד:) אי ממעטין של הפקר.

ובזרע אברהם (סי' ב' אות כ"ה) הביא ספק הגמ' במנחות סט: הנ"ל, ולמד מזה דבכל פסול שפסלה תורה יש ב' ענינים אלו, החיוב והשלילה, וכן יש להסתפק ביוצא דופן אם הפסול מה שנוול דרך דופן, או מה שלא נולד דרך לידה, (וכספק שיהא השדה הנ"ל), ונפק"מ דכבר במעי אמו יש בו חסרון דיוצא דופן כיון שעוד לא נולד דרך הרחם (אבל רק באופן שלא נולד לבסוף דרך הרחם ע"ש). ובהערה הובא מהג"ר יצחק דוד אלטר שליט"א דנפק"מ לאילו של אברהם אבינו

ציצים ופרחים

אורח 1234567

שלא

ה) במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש (חולין קג): אם איסור מאכלות אסורות בתורה הוא בהנאת גרונו או בהנאת מעיו, האם פליגי בזה גם במשקין.

התשובה היא בסוכה מט: כי שבע איניש חמרא מגרוניה שבע, ופירש"י ע"י ששותהו בלגימות גסות וגרון מלא הוא משביע, ולא על ידי שתיה מרובה שמכנים הרבה יין במעיו ע"י לגימות דקות, ואינן באוכלין ששובע שלהם בא במילוי כרם עכ"ל. ונשמע מזה דבמשקין לכו"ע תלוי בהנאת גרונו.

למ"ד (פסחים נד.) שנברא בין השמשות, אם פסול מטעם יוצא דופן, שהרי לא נולד דרך הרחם וגם לא נולד דרך דופן.

ובצפנת פענח (כלאים ג.) כתב נקודה חדשה בחקירה הנ"ל אי צריך ימין או שמאל פסול, דזה תלוי בהשאלה אם שמאל הוא דבר הפוסל, או שימין הוא ההכשר. וכן חקר לגבי כמה דינים ע"ש, וכתב דבזה תלוי השאלה בזה שעבר עבודה אם אפשר לתקנו שכחן כשר יחזור ויעבוד אותה עבודה, דאם היא בגדר פוסל או א"א לתקנו דכבר נפסל, אבל אם לא פסלו אלא שלא עשאו בכשרות אפשר לתקנו ולחזור ולעשות בכשרות. (ועי' מנחת אברהם זכאים יד: טו.). וכתב דנפק"מ אם כהן זר עשו בב"א העבודה, דאם משום פסול זר פסול ואם משום דבעי כהן כשר. ובזרע אברהם (ח"ב סי' י"ב אות ה') הביא ראייה לתירוץ השני בתוס' חולין דשמאל גרע, מהתוספתא (קרבנות פ"א ה') קבל בימינו ובשמאלו כאחד פסול, הרי דשמאל הוא דבר הפוסל ולא משום דחסר ימין, דהרי כאן יש גם ימין, ועוד הביא מדברי התוס' כתובות (ריש ה:) בקמיצה דאם מחק את הסולת בשמאל פסול, אף שהקמיצה היא בימין, הרי דשמאל פוסל.

ומסברא יש לחלק ב' השאלות דאינן תלויין זב"ז, דיתכן דשמאל אינו דבר הפוסל, אלא שאינו כשר, אבל רק שמאל אינו כשר, וכל שאר דברים שאינן שמאל כשרין. וכן י"ל להיפך דבעינן ימין, וכל מה שאינו ימין הוא דבר הפוסל. (ובחי' הגרמ"ז סוף סי' ט"ו דאם בעינן שלו הוי פסולו בגופו מה שאינו שלו, ואם החסרון במה שהוא של חבירו הוי חסרון מחמת דבר אחר, ע"ש. וזה היפך מהבנת הצ"פ זרע אברהם הנ"ל וד"ק). ועי' חי' רמ"ש ח"ב סי' נ"ב אות ט' וקה"י זכאים סי' י"ג ומנחת אריאל שבת צג: שדחו דברי הזרע אברהם דאין ראייה מהתוספתא לתוס'.

ובזרע אברהם (סי' ב' אות כ"ה) נסתפק הגר"מ זעמבא אם יצא הראש דרך דופן והגוף דרך הרחם, אם יש בזה פסול דיוצא דופן, וכן נסתפק בדובב מישרים (ח"א סי' כ"ו) ביצא הראש דרך רחם והגוף דרך דופן אם יש בזה פסול דיוצא דופן, ועי' צ"פ פ"י מאיסור"ב ה"ו ופ"ט מכלאים י, והעיר הברכת שמעון (בהערות על דובב מישרים, והובא בהערות על זרע אברהם שם) דתלוי בחקירת הזרע אברהם הנ"ל אם הפסול מה שנולד דרך דופן, או מה שלא נולד דרך לידה, דהרי כאן נולד דרך דופן וגם דרך לידה. אבל יש לדחות כעין מה שדחו בספרים הנ"ל דברי הזרע אברהם (ח"ב) הנ"ל וד"ק.

ושמעתי מג"א שליט"א שכשהגאון מטשעבין בא לא"י נכנס פעם לישיבת עץ חיים, והג"ר יוסף סאלאנט ניגש אליו ודיבר בלימוד, ובין הדברים דיבר בחקירה הנ"ל אם שמאל פסול או שצריך ימין, ואמר הגאון מטשעבין תוס' בחולין דף כ' ע"א (תנ"ל). כעשרים שנה אח"כ נכנס הג"ר יוסף סאלאנט להגאון מטשעבין ורצה להזכירו מי הוא, ואמר ששאל בישיבת עץ חיים, אמר הגאון מטשעבין תוס' בחולין. והג"ר יוסף סאלאנט אמר גדול נס האחרון (מה שהגאון מטשעבין זכר מה שדיבר עמו לפני כ' שנה) מן הראשון (ממה שהגאון מטשעבין זכר את התוס').

פ. כ"ב בבת"ס אר"ח סי' קי"ז ד"ה אך בשם החת"ס, לקח טוב סוף כלל ט' ד"ה אשובה, זרע אברהם סי' י"ג אות ז', כלי חמדה אחרי סב: ועקב מה: מו., אפיקי ים ח"ב סי' ל"א ד"ה והיה, ועי' צ"פ פי"ד ממאכ"א ה"ג רצור יעקב סי' ד' ד"ה והנה.

ובירין' מיר פ"ו ה"א ג"כ פליגי רבי יוחנן ור"ל בפלוגתא דהנאת גרונו והנאת מעיו, ואמרינן שם רבי ניסא שאל פרידים של דימון של ערלה שחלקו בפיו ואכלו תפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, מה אנן קיימין אי משום משקה, כבר תנינן אין מטמא משם משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, רבנן דקיסרין אמרין תיפתר שבלען. ונראה לפרש הקושיא מה אנן קיימין אי משום משקה, ר"ל דהיה אפשר לפרש דספיקו של רבי ניסא בפרידים הוא במשקה היוצא ממנו, וקמבעיא ליה ספק הנ"ל אם גם במשקין פליגי ר"י ור"ל אם האיסור הוא בהנאת גרונו או בהנאת מעיו, וע"ז מקשה הא תנינן דאינו משקה כלל ואין חייבין עליו משום ערלה, ולכן צריך לפרש שאין זה ספיקו, אלא ספיקו הוא שבלען וכו'.

אוצר החכמה

הוצאת

(ו) איפוא מבואר ברמב"ם דיתום קודם לת"ח.

התשובה היא בפכ"א מסנה' ה"ו, וז"ל היו לפני הדיינין בעלי דין הרבה מקדימין את דין היתום לדין האלמנה. שנ' שפטו יתום ריכו אלמנה. ודין האלמנה קודם לדין תלמיד חכמים.

והגר"ח ק' ז"ל שאל להגר"ח קנייבסקי שליט"א (להידורא) דבמשך חכמה (כי תבא כו, טו) כתב בשם הרמב"ם דיתום קודם לת"ח, ואינו כהל' מתנות עניים, והגר"ח קנייבסקי שליט"א השיב מיד מרמב"ם הנ"ל.

[יד]

הגר"ח ק' אמר פעם בבדיחותא להגאון ר' פנחס הירשפרונג ז"ל שאינו יכול להפרד ממנו, והגאון ר' פנחס לא הבין כוונתו, אמר לו הגר"ח ק' הרי אמרו (ברכות לא.) אל יפטר אדם מתבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו, ובעירובין סד. דרבי אבא בר

י. ובכס"מ כתב ואם כן מכל שכן שדין היתום קודם לדין ת"ח, והקשה מכתובות ריש דף ק"ו ברב נחמן דסלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה ע"ש, הרי מבואר דאפילו קרובו של ת"ח קודם ליתום, ואפילו כשהיתום היה קודם, ע"ש בס' המפתח מה שתירצו.

א. במשך חכמה מבואר להדיא דברמב"ם מבואר דקודם לגבי דין, וז"ל והנה כתבו המחבריים דמלאכת חול המועד מותר ע"י פועל שאין לו בשר ויין לצורך הרגל וכו', ומצאנו שפסק רמב"ם דדין יתום קודם לדין ת"ח, וכיון שמצאנו ששמחת מועד נדחית מפני ת"ח לענין הספד דאין מועד בפני ת"ח כ"ש דמלאכת חול המועד נדחית מפני יתומים דעדיפי מת"ח וכו'.

ועי' דרך אמונה (מהגר"ח קנייבסקי שליט"א) פ"ו ממנו"ע סקע"ח ושעה"צ (אות צ"ב) בשם אורח משפט דגם לגבי מתנות עניים וצדקה יתום קודם לאלמנה ואלמנה לת"ח וכמו בדין תורה.

ובאור שמו על הרמב"ם שם כתב דמקור הרמב"ם דדין האלמנה קודם לדין תלמיד חכמים הוא משבת (יא.) דמוטב להיות תחת ת"ח, לשמשו, אף שאם יקניטנו יענישנו, מלהיות תחת יתום ואלמנה, מפני שדמעתן מצויה (כפירש"י) ועניה קשה, ולכן מקדימין דינה. (וע"ש בס' המפתח עוד מקורות).

לפניו שתי חמאות (ושחט שניהם) וכו' נמצאת הראשונה כחושה בבני מעין מהו, בתר מחשבתו אזלינן וגברא לאיסורא קא מיכוין (כמה ששחט את השני) או דלמא בתר מעשיו אזלינן וכו', ואיכא דאמרי א"ל לאו היינו פלוגתייהו דרבה ורבא דאיתמר לא שמע שמבע תינוק בים ופרש מצודה וכו' להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב, רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו ורבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו. והכ"נ פליגי כאן רבה ורב' יוסף אי אזלינן בתר מחשבתו או בתר מעשיו (וכדפידשו תוס' הנ"ל), ורבה לשיטתו דאמר שם פטור דזיל בתר מעשיו, סבר כאן דחייב משום חורש דבתר המעשה מדמינן לה ולא אתר המחשבה. אמר לו האדמו"ר שכ"כ האור זרוע (הל' שבת אות נ"ד) [כ"י].

להקשה אביי למה לא יתחייב על שניהם, וכי תימא כל היכא דאיכא דאיתמר תרתי לא מיחייב אלא חדא, והאמר רב כהנא זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום נוטע ואחת משום קוצר, קשיא. וכתב האו"ש (פ"ו משכת ד"ה אולם נתבונן) דבמקום שאמרו קשיא לא נדחה מהלכה ויש תירוץ להקשיא, וי"ל דהתירוץ היא כך, דזומר וצריך לעצים חייב משום אב מלאכה דנוטע ומשום אב מלאכה דקוצר כיון דדומה לשניהם, אבל מנכש ומשקה מים לזרעים שאינם אב אלא שהיא דומה לאב, לכן היא מתיחסת לזה האב שהיא דומה לו יותר. ובוה פליגי אי אזלינן בתר מחשבתו או בתר מעשיו, והמלאכה שאינה רק בדמיון קצת אין עליה שם המלאכה והיא בטילה לזו המלאכה שהיא דומה יותר אל האב עכ"ל.

היוצא מדבריו דדבר שהוא רק דומה לאיזה דברים אחרים או מדמינן ליה למה שהוא דומה יותר, משא"כ עצם הדבר יכולים לדמות לכמה דברים. ולפי"ז מבואר החילוק בין סתם כינויין לסתם נדרים, דבסתם נדרים אזלינן להחמיר, ואף שיש לפרש אותו גם להקל ונוטה יותר להפירוש להקל, מ"מ כיון שהוא עצם הדבר ודומה לשניהם יכולים לדמותו גם להחמיר, משא"כ כינוי שאינו עצם הדבר, ורק דומה לנדר, בזה י"ל דצריכים לדמותו למה שדומה יותר, ובוה קמבעיא ליה לר' ירמיה דבר שהוא משמש לשם חולין ולשם קרבן אי אזלינן להחמיר או להקל.

[טז]

בענין מחאת קרובים

בנזיר כח: האיש מדיר את בנו בנזיר וכו', מיחה או שמיחו קרוביו וכו' (מתבטל הנזירות), וביר' שם (פ"ד ה"ו) קרוב מהו שימחה. ובק"ע פ"י דקמבעיא ליה מה שיעור הקרובה

מו. דהאז"ל הוכיח דקיי"ל כרב יוסף דחייב משום זורע, דביר' מבואר כן דחייב משום זורע, ותו דרבא קאי כוותיה פ' ר' ישמעאל דאיתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרס מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב, רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו והלכה כרבא. (וע"ש באר"ז לעיל שהוכיח דבמ"ק גרסי' רבה ולא רבא דרבא בתר מחשבה אזיל כדמוכח במנחות שם). ובטל תורה בתוס' במ"ק שם כתב וז"ל, ובהגהות רב"פ ז"ל ציין למנחות ס"ד פלוגתא דרבה ורב' יוסף שם דפליגי בכזה, ומצאתי באור זרוע ה' שבת סי' נ"ד שהעיר בזה וכתב דמה"ט קיי"ל כרב יוסף כיון דרבא במנחות ס"ד סובר כוותי' דבתר מחשבה אזלינן וה"נ בפלוגתא דרבא אזלינן בתר מחשבה עכ"ל. וע"ע מהרש"ם במנחות שם וס' המפתח פ"ב משגגות הט"ו ד"ה צ"ע בדברי האו"ו.

שיוכל למחות, אם דוקא פסולי עדות או כל קרוב¹. וע"ש מה שפי' הפנ"מ². והגרח"ק פי' דבמתני' מבואר או שמיחו קרוביו דהיינו לכל הפחות ב' קרובים, והירו' מסופק אם גם קרוב אחד יכול למחות. והגאון הסמיפלער זצ"ל סבר שזה הפי' אמת.

וי"ע ברין המוכר קברו ודרך קברו מעמדו ומקום הספידו באין בני משפחה וקוברין אותו בעל כרחו משום פגם משפחה (כתובות פד.), אם די באחד מבני משפחה שמוחה. וכן יש להסתפק בעוד דינים³.

[יז]

בהסימן דאם שגורה תפלתי בפי

בברכות לד: המתפלל וטעה סימן רע לו, ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלחו של אדם כמותו, אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי זה מת, אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו יודע אני שהוא ממורף. ואמר הגאון הסמיפלער זצ"ל להגרח"ק רסימן זה דאם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל וכו', היה שייך רק אז שכל אחד התפלל נוסח של עצמו, ואם הנוסח שאומר שגורה בפיו, הוא סימן שהוא מקובל, אבל משתיקנו אנשי כנה"ג נוסח וכבר יש נוסח קבוע שמתפלל תמיד, אינו סימן שהוא מקובל⁴.

אמר הגרח"ק להסמיפלער דסותר לדברי הצ"ח, דאיתא בברכות כט: אמר ליה אליהו לרב יהודה אחות דרב סלא חסידא וכו' וכשאתה יוצא לדרך המלך (פירש"י טול רשות) בקונך וצא, מאי המלך בקונך וצא, אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך, ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך, מאי תפלת הדרך, יהי רצון מלפניך ה' אלקי וכו'. וכתב הצ"ח המלך בקונך וצא, לשון המלך משמע שיתיעץ אם יצא או לא, דאל"כ הוה ליה למימר וכשאתה יוצא לדרך התפלל לפני קונך וצא, אבל לשון המלך היינו עצה ונמילת רשות. ולכאורה תמוה דאיך ידע אם נתנו לו רשות. ונראה שהוא על דרך דברי ר' חנינא בן דוסא וכו' שאמר אם שגורה תפלתי בפי וכו', הכי נמי אם יראה שתפלת הדרך שגורה בפיו יצא ואם לאו אל יצא. וכוזה ניחא

אוצר החכמה

טו. וע"ש בטל תורה החדש ובמנחת פתים חו"מ סי' רנ"ג סכ"ט לגבי כמה דינים דקרוב קודם אם דוקא פסולי עדות או כל קרוב.

יז. ועי' אר"ש פ"ב מנזירות הט"ו.

יח. ובכתובות מא. רבי שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון אף ברשת ופגם אינו משלם ע"פ עצמו לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני וכו' דלמא לא ניחא להו לבני משפחה, ניחא להו לבני משפחה מאי, אי אפשר דליכא חור במדינת הים דלא ניחא ליה. ויש להסתפק בסנה' עה. משום פגם משפחה, ובבבלי חמדה כי תצא אות ר' אות קטן ה' כתב דלתירץ זה אם בני משפחה מוחלין מותר, מה הדין כשאחד מוחה.

יט. וע"ש ברש"י ד"ה אם שגורה, אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואינו נכשל, ותחנתי גובעת מלכי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים.

עץ חיים

שלד

שאליהו הוצרך להוהירו על תפלת הדרך, והלא זה מוטל על כל היוצא לדרך. ולפמ"ש ניהא, שאליהו הוהירו שישגיה אם התפלה או שגורה בפיו. שוב מצאתי באל"י רבה (ס" ק"ח אות ח') שכתב כן בשם השל"ה, והנאני שכוונתי לדעתו. עב"ל. והרי שם בתפלת הדרך יש נוסח קבוע¹²³⁴⁵⁶⁷, ומ"מ יש אצלם הסימן דאם שגורה תפלתו בפיו הוא מקובל, וא"כ ה"ה בשאר תפילות יש הסימן דאם שגורה תפלתו בפיו הוא מקובל, אף שכבר יש נוסח קבוע מאנשי כנה"ג.

[יח]

הגרח"ק נשאל בילדותו איפוא מבואר פרוץ מרובה על העומד בסדר קדשים, (ולא בדיני מחיצות או מומאה). השיב מיד בחולין (סוף ע.) בעי מיניה ר' ירמיה מר' זירא נגממו כותלי בית הרחם (ונולד בו בכור) מהו (אי קדוש בבכורה), א"ל קא נגעת בבעיא דאיבעיא לן, דבעי ר' זירא ואמרי לה בעא מיניה ר' זירא מרבי אסי עומד מרובה על הפרוץ ויצא דרך פרוץ, פרוץ מרובה על העומד ויצא דרך עומד מאי וכו'.

[יט]

עוד נשאל בילדותו איפוא יש הלכה בבל תאחר במסכת בבא בתרא. השיב מיד בתוס' (סוף קסו.) ועוד כיון שהיתה מותרת לאכול בקדשים למה היו עומדים בדינר זהב כיון שיכולות לאכול בקדשים, מיהו יש לומר משום כל תאחר היו דוחקות¹²³⁴⁵⁶⁷.

1234567

ב. והצל"ח הוסיף דלאנשים כאלו שזוכין שישגיהו מן השמים להודיעם תיכף אם נתקבלה תפלתם כמו ר' חנינא בן דוסא, פירשו בגמ' שם התפילה בל' יחיד (ה' אלקי שתולכני וכו'), דאם יאמרו בל' רבים (ה' אלקינו שתולכנו וכו') אין ראיה לאותו אדם, דאולי הסימן טוב או הפכו הוא על האחרים שכלל בבקשתו, אבל סתם אנשים שאין זוכין לזה שישגיהו מן השמים להודיעם אם נתקבלה תפלתם, להם אדרבה טוב לשתף את עצמם עם הציבור שיועיל זכות הרבים שיתקבל תפלתם, ועליהם אמר אביי בגמ' שם לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא, ופי' בגמ' שם שיאמרו בל' רבים (ה' אלקינו שתולכנו וכו').

בא. ובמבואר להדיא בצל"ח שהובא בהערה הקודמת, דנוסח הגמ' בל' יחיד הוא לאנשים שזוכין שישגיהו מן השמים להודיעם תיכף אם נתקבלה תפלתם, ויבחנו ע"י הסימן אם לילך או לא, וכן מבואר שם בא"ר שכתב וז"ל, כתב השל"ה דף קט"ו (חולין פרק ג' מצוה אות ס"ה) אם תפילת הדרך שגורה בפיו אז ילך לבטח דרכו, ואם לא ישמור עצמו מפני הסכנה חס ושלום, ועל זה ישיב על לב כל בר דעת, וזה פירוש המלך בקונן רצא עב"ל. והרי דיברו בזמננו אחר שאמרו בגמ' שיש נוסח קבוע, ומ"מ כתבו שיש הסימן דאם שגורה תפלתו בפיו הוא מקובל.

בב. ובערול"נ נדה כת. כתב דיש בל תאחר בקרבן יולדת בג' רגלים כמבואר בתוס' ב"ב הנ"ל. וצ"ע שלא הביא מגמ' מפורשת בנדרים ד: והרי חטאת יולדת וכו' ועבר עלה משום בל תאחר. ועי' רזא דשכתי בתוס' ב"ב שם.